
ГУЗЕНКО В.А.,
кандидат психологічних
наук, Одеський національний
політехнічний університет,
м. Одеса

ДОСВІД ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ ГУРТКІВ ТЕАТРАЛЬНОГО НАПРЯМУ

Запропонована стаття з першою спробою автора систематизувати та узагальнити багаторічний практичний досвід роботи з дітьми в межах творчого об'єднання гуртків-студій театального напрямку. Автор пропонує короткий зміст програми формування творчої особистості в умовах навчання та виховання у позашкільному закладі. У статті описані зміни, що відбуваються з учнями в процесі реалізації програми, зафіксовані за допомогою включеного спостереження та психодіагностичних методик. Сформульовані принципи роботи творчого об'єднання викладачів театального напрямку.

Ключові слова: творча особистість, творче об'єднання, умови розвитку.

Данная статья – это первая попытка автора систематизировать и обобщить многолетний практический опыт работы с детьми в рамках творческого объединения кружков-студий театального направления. Автор предлагает краткое описание программы формирования творческой личности в условиях обучения и воспитания во внешкольном учреждении. В статье описаны изменения, происходящие с учениками в процессе реализации программы, зафиксированные с помощью включенного наблюдения и психодиагностических методик. Сформулированы принципы работы творческого объединения преподавателей театального направления.

Ключевые слова: творческая личность, творческое объединение, условия развития.

The following article presents the first attempt of the author to systemize and generalize the long-term experience of practical work with children in creative theatrical union. The author suggests a brief description of the program devoted to forming a creative person under the conditions of learning and up-brining in out-of-school establishment. In the article described the changes which are going on to the pupils during the program's realization and which are received by means of observation and with assessment of psycho-diagnostic methods. Have been concluded the principles of the work for the teachers of the creative union.

Key words: *creative person, creative union, conditions of development.*

Однією з центральних рис системи освіти і виховання України є орієнтація сучасних освітніх програм на створення умов гармонійного розвитку особистості, що здатна до творчої самореалізації та самоактуалізації. Успіх суспільства залежить від того, чи будуть у повній мірі та ефективно задіяні інтелектуальні та творчі здібності кожного громадянина. Тому проблема виховання творчої особистості є досить актуальною.

В першу чергу, на наш погляд, слід розвести досить близькі але різні за змістом поняття: творчі здібності, творчо обдарована особистість та творча особистість.

В.М. Дружинін виділяє три підходи до розуміння творчих здібностей:

1. *Творчих здібностей не існує.* Головною роль у детермінації творчої поведінки відіграють мотиви, цінності, риси особистості (А. Танненбаум, А. Олох, Д.Б. Богоявленська, А. Маслоу).

2. *Творча здібність (креативність) є самостійним фактором, незалежним від інтелекту* (Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Г. Грубер, Я.О. Пономарьов).

3. *Високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей і навпаки.* Творчого процесу як специфічної форми психічної активності не існує. Такої точки зору підтримують усі спеціалісти в області інтелекту (Д. Векслер, Р. Уайсберг, Г. Айзенк, Л. Термен та ін.) [1, с. 168-169].

Під поняттям творчо обдарована особистість часто розуміють людину,

яка є обдарованою у певному виді мистецтва (музика, художнє мистецтво, література тощо) або науки (природничі науки, гуманітарні тощо).

Багато дослідників приводять проблему творчих здібностей до проблеми творчої особистості. У ході розвитку креативності про наявності певних мотивів, цінностей, рис особистості відбувається формування певного типу особистості – «творчої людини» [1, с. 172].

Творчим особистостям притаманні такі риси, як незалежність, відкритість розуму, висока толерантність до невідомих ситуацій, розвинуте естетичне почуття.

В.В. Русова та В.В. Рибалка виділяють такі психологічні потенціали обдарованого учня як: 1) здібності до спілкування (здатність до спілкування у літературній формі, здатність до вербального та невербального спілкування, здатність до конструктивного діалогу у колективі та індивідуально); 2) спрямованість особистості (гуманістична спрямованість, спрямованість на гармонійний розвиток та самовдосконалення, естетична спрямованість, спрямованість на самореалізацію); 3) характер (рис характеру цілеспрямованого, рішучого, доброзичливого, старанного школяра, рис характеру творчого школяра, рис характеру порядної, високоморальної людини); 4) самосвідомість самоактуалізуючої особистості школяра (здатність до усвідомлення якостей власної особистості, здатність до самопізнання і самооцін-

ки власної особистості, здатність до самоактуалізації власної особистості у навчанні та творчій діяльності); 5) інтелектуально-творчі здібності, функції, процеси (увага та спостережливість, теоретичне мислення, практичне мислення, гуманітарне мислення, природничо-наукове мислення, оригінальність мислення, пам'ять, уява та фантазія); 6) Психофізіологічні якості (властивості вищої нервової діяльності) [4, с. 80-84].

Очевидним стає той факт, що розв'язання проблеми виявлення та розвитку творчої особистості потребує поєднання й концентрації знань та зусиль фахівців різного профілю: філософів, культурологів, соціологів, педагогів, психологів, фахівців різних інженерно-технічних та природничо-наукових галузей.

В.О. Моляко [цит. по 3, с. 64] виділяє 3 форми, фактори реалізації виховання творчої особистості: творчий, естетичний та громадський.

Творче виховання повинне використовувати різні засоби та підходи до дитини й орієнтувати її на досягнення оригінального результату. Під естетизацією слід розуміти всебічне підвищення культури особистості учня. Крім того, В.О. Моляко впевнений, що творча особистість виховується тільки у системі «особистість - колектив», в сприятливих суспільних, соціально-психологічних умовах, які забезпечують спільну творчість, психологічну сумісність, виконання колективної суспільно корисної діяльності, моральне та патріотичне виховання.

Дана стаття є першою спробою автора узагальнити практичний досвід роботи з дітьми в межах об'єднання гуртків театрального напрямку, а саме Творчого об'єднання «Мозаїка» КПНЗ ЦДЮТ «Моряна» м. Одеса.

Наукове дослідження проводилось у декількох напрямках:

- вивчення методів та методологій навчально-виховної роботи керівників гуртків-студій творчого об'єднання;

- вивчення психологічного потенціалу особистості учня – вихованця творчого об'єднання;
- визначення та характеристика умов, що створюються у ТО «Мозаїка», для розвитку творчої особистості.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення, включене спостереження, психологічна діагностика, аналіз продуктів діяльності.

В межах першого напрямку дослідження була проаналізована історія створення творчого об'єднання, схема та основні положення авторської навчальної програми.

Творче об'єднання (ТО) «Мозаїка» бере свій початок з Дитячого музичного театру «Мозаїка», який був створений у 1989 р. Гуртки в межах творчого об'єднання працюють за єдиною авторською навчальною програмою, поновленою та зареєстрованою у 2009 р. Програма узагальнює практичний двадцятирічний досвід і є результатом творчих та педагогічних пошуків керівників гуртків творчого об'єднання. У складанні програми приймали участь керівники гуртків, керівники-методисти та практичні психологи. Творчому об'єднанню «Мозаїка» присвоєно звання «Зразкового колективу». Художній керівник об'єднання – Прокопенко Н.Ю., нагороджена медаллю «Відмінник освіти».

ТО «Мозаїка» поєднує дітей і дорослих у єдиній меті – розвиток творчих здібностей і формування системи естетичних і моральних цінностей у душі кращих гуманітарних традицій суспільства в процесі учбово-творчої діяльності музичного театру. Програма розрахована на дівчат і хлопчиків віком від 4 до 21 року.

Основними завданнями учбово-творчої діяльності ТО «Мозаїка» є:

1. Пропаганда класичних творів національної та світової культури за допомогою засобів театру.
2. Формування соціально-суспільного досвіду особистості, виховання

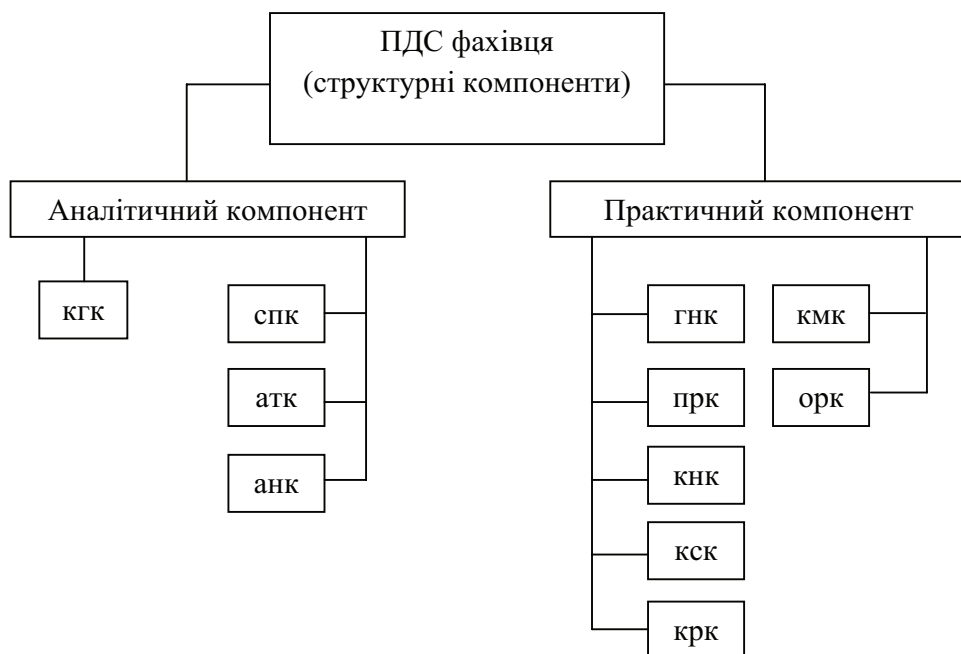

Рис. 1. Схема навчально-виховного процесу ТО «Мозаїка»

вольових якостей, формування активної життєвої позиції.

3. Розвиток психофізичних ресурсів, задоволення потреби досягнення, розуміння й любові.
4. Забезпечення можливості професійної орієнтації у художньо-естетичному напрямку.
5. Створення системи пошуку, розвитку й підтримки юних талантів.
6. Забезпечення соціально-педагогічного захисту неповнолітніх.
7. Організація дозвілля.

Програма «Формування творчої особистості в умовах навчально-виховного процесу ТО «Мозаїка» складається з трьох розділів – рівнів: початковий, основний і вищий. Кожен рівень має свої підрозділи, які можна побачити на схемі (рис. 1):

Підготовка вихованців здійснюється за такими напрямками: акторська майстерність, акторський тренінг, акторська грамота, вокальна підготовка, підготовка з сценічної мови, хореографічна підготовка, підготовка зі сценіч-

ного руху, пластики та пантоміми.

На початковому рівні заняття проводяться у гуртках студії «Світ навколо» та дитячої оперної студії «Амадеус». Нормативи навантаження задовольняють вимогам Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Метою занять є розвиток загальних здібностей дитини-дошкільника й придбання навичок соціальної адаптації в учбово-ігровій діяльності.

Основними завданнями є:

- розвиток компонентів образного й логічного мислення;
- розвиток мови;
- придбання знань про навколишній світ;
- знайомство з дитячими музичними й літературними творами;
- розвиток допитливості;
- придбання навичок спілкування у рольових і рухливих іграх;
- навчання співу, малюванню, хореографії;
- знайомство зі світом театру, підготування виступів.

На основному рівні заняття проводяться в межах гуртків дитячого музичного театру, театральної студії, оперної студії «Амадеус», вокальної студії та студії пантоміми.

Метою занять є формування творчої спрямованості, розвиток особистості дитини, підлітка в системі естетичних цінностей засобами музичного театру.

Основними завданнями є створення на заняттях сприятливих умов для вільного творчого поведіння дітей і дорослих – творчої атмосфери, необхідної для виявлення, розвитку й підтримки юних талантів.

Нормативи навантаження задовольняють вимогам Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Перший етап – діти 7 – 9 років. Навчання 2 роки. Комплекс професійних дисциплін музичного театру подається в ігровій формі навчання. Програма навчання є комплексом програм: «Колективні ігри», «Сценічна мова», «Вокал», «Пластика», «Постановка».

Другий етап – діти 10 – 13 років. Навчання 3 роки. Метою навчання є створення музичних спектаклів, театралізованих свят, програм. З другого етапу вводяться індивідуальні заняття для виконавців головних ролей. Програма навчання є комплексом програм: «Сценічна мова», «Вокал», «Пластика», «Постановка».

Третій етап. Вік 13 – 17 років. Основна мета – допрофесійна театральна підготовка. Навчання 4 роки. Програма навчання є комплексом програм: «Акторська грамота», «Акторський тренінг», «Акторська майстерність», «Сценічна мова», «Вокал», «Хореографія».

Наприкінці навчання на основному рівні – видаються свідоцтва про закінчення основного рівня позашкільного навчання.

На вищому рівні навчання проводиться у групах за комплексом предметів, які вузько тематично спрямовані, з метою дати можливість вихованцям більш глибоко вивчити обрану

спеціалізацію. Робота проходить у групі або індивідуально. Навчання 3-4 роки, залежно від віку. Крім того, кожен учень проходить програму вищого рівня власними темпами, залежно від індивідуально-типологічних особливостей, здібностей, мотивації, рис особистості.

Навчання у групах проводяться за наступними предметами: «Акторський тренінг», «Сценічна мова», «Хореографія», «Художнє слово», «Техніка сцени. Сценографія. Грим», «Основи драматургії», «Історія театру», «Пантоміма», «Індивідуальна робота», «Постановча робота». Можуть бути створені такі групи індивідуального навчання: 1) художнє слово; 2) актор моновистави; 3) світ драматургії; 4) техніка сцени, сценографія, грим.

Постановчі заняття проводяться кількома викладачами – режисером та хореографом, або режисером та викладачем з вокалу тощо. За необхідністю до викладання залучаються фахівці інших творчих спеціальностей (актори, міми тощо), які дають для учнів майстер-класи.

Методи, які використовують викладачі для запуску та підтримання навчально-виховного процесу з формування творчої особистості вихованця, є сукупністю класичних та сучасних педагогічних та психологічних методів, методик та технік. Педагоги, з одного боку, є носіями класичних методів та засобів навчання й формування навичок, а з іншого, постійно здійснюють пошук нових методів роботи та взаємодії з учнем. Методологія навчання залежить від напрямку, в якому здійснюється підготовка.

Обсяг та тема статті не дозволяють в повній мірі освітити методи навчання. Більш детально розглянути методи роботи, які використовуються керівниками гуртків для формування творчої особистості, планується у наступних публікаціях.

Вивчення психологічного потенціалу особистості учня – вихованця творчого об'єднання проводилось за

допомогою включеного спостереження та методик діагностики креативності (батарея тестів Вільямса) та рис особистості (методика діагностики акцентуацій характеру Леонгарда – Шмішека, методика діагностики міжособистісних відносин (ДМО) Л.М. Собчик, методика дослідження індивідуально-типологічних властивостей (ИТО) Л.М. Собчик, проективні методики: «Дім-дерево-людина», «Неіснуюча тварина», «Автопортрет»). Загалом за 8 років роботи через діагностику пройшли близька 120 учнів основного рівня навчання ТО «Мозаїка», через включене спостереження близька 300 осіб.

Для більшості підлітків – учнів, що продовжують навчатися у ТО «Мозаїка» більше двох років є характерними демонстративний та циклотимний тип акцентуації. Особи з переважанням інших типів акцентуацій навчаються як за правило не більше 1,5 – 2 років. Така тенденція відмічена в результаті діагностики та спостереження протягом 7 років.

За методикою ИТО провідними соціально-психологічними рисами учнів є лабільність, комунікативність, індивідуалізм. Ці риси залишаються практично незмінними протягом навчання або зростають. Проте відбуваються суттєве зниження вираженості таких рис як конфліктність, залежність та конформність.

За методикою ДМО у 68% спостерігалось зниження показників за октантом «покірно-сором'язливий», у 89% зниження показників за октантом «недовірливий-скептичний». Спостерігалось підвищення показнику «конвенціональний-співпрацюючий» (45%).

За результатами тестів Вільямса спостерігається підвищення таких показників дивергентного мислення, як розробленість та оригінальність.

За результатами включеного спостереження спостерігалися зміни у комунікативних здібностях: учні навчалися розгорнуто висловлювати власні думки письмово та усно, поширював-

ся арсенал вербальних та невербальних засобів спілкування.

У більшості учнів відкривалися нові інтереси естетичного напрямку: художня фотографія, техніки декоративно-прикладного мистецтва, гра на музичних інструментах (переважно гітара), танок тощо. Близька у 90% формувалася інтерес до художньої літератури.

Близька 80% вдається навчитися спостерігати за власним внутрішнім світом, досвідом, розвивається здатність до самопізнання і самооцінки власної особистості, здатність до актуалізації власної особистості у творчій діяльності – акторській роботі.

Практично у 95% підвищуються інтелектуально-творчі здібності, функції, процеси (увага та спостережливість, гуманітарне мислення, пам'ять, уява та фантазія).

Наведені данні не розкривають в повній мірі всього обсягу змін, через які проходить особистість учня у навчально-вихованому процесі. Проте зміни відмічають не тільки педагогікерівники, але і вчителі загальноосвітніх шкіл та батьки учнів.

Восьмирічний досвід співпраці автора з колективом педагогів ТО «Мозаїка» дозволив сформулювати основні принципи, що на нашу думку сприяють створенню необхідних умов для формування творчої особистості:

1. Цінність особистості учня. Кожна дитина повинна сприймається такою, якою вона є. Важливо зберегти індивідуальність, цілісність та свободу особистості, допомогти розкритися, розширити творчі можливості, поведінковий арсенал.
2. Важливість особистості вчителя. Вчитель є носієм цінностей, моральних якостей та установок, теоретичних та практичних знань. Вчитель виховує, в першу чергу, власним прикладом.
3. Багатопрофільність викладачів. У творчому об'єднанні співпрацюють фахівці з педагогічною, психологічною, дефектологічною, режисер-

ською, акторською, музичною та хореографічною підготовкою. Кожен є носієм традицій певної школи, шару культури, традицій, які гармонійно, не суперечачи один одному, створюють культурно-естетичну атмосферу розвитку творчої особистості.

4. Сумісний творчий пошук учня та вчителя. У творчому пошуку вчитель ніколи не займає домінуючої позиції, а спілкується з дитиною на рівних, проявляє аутентичність. Вчитель стимулює самостійний пошук учня, спрямовує, заохочує, через власний творчий стан спонукає до творчої діяльності.
5. Вчитель пам'ятає, що він також є учнем. Вчитель постійно поновлює свій «арсенал» професійних навичок, здійснює пошук нових форм творчої взаємодії з учнем.

6. Основним, самим головним критерієм виявлення творчої особистості є стійке цілеспрямоване бажання займатися певним видом творчої діяльності. Театр – це мистецтво, що відкриває людині її саму, мистецтво щирості, волі, самого «життя людського духу». Тому неможливо собі уявити, щоб у театрі працювали не творчі люди.

Підводячи підсумки статті, слід зазначити, що викладені матеріали є першим кроком у висвітленні узагальненого багаторічного практичного досвіду виховання творчої особистості в межах навчально-виховної діяльності творчого об'єднання керівників гуртків-студій театрального напрямку. У статті визначенні основні напрями дослідження та показано досить загальні результати, які планується більш детально розкрити у наступних публікаціях автора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб.: Издательство «Питер», 1999. – 368 с.
2. Психология одаренности: от теории к практике / Под ред. Д.В. Ушакова. – М.: ПЕР СЭ, 2000. – 80 с.
3. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчо обдарованої особистості: наук.-метод. посіб. / В.В. Рибалка; НАПН України, Ін-т обдарованої дитини. – К.: НАПН України: Ін-т обдарованої дитини, 2010. – 422 с.
4. Русова В.В. Самоактуалізація особистості обдарованих старшокласників в умовах профільної підготовки (на матеріалі науково-дослідної роботи школярів у малій академії наук) / В.В. Русова, В.В. Рибалка. – К.: Інфосистем, 2011. – 156 с.